

Pilotproject wayangdeterminatie

Wayang categorising and defining

**Een (inter)nationale *wayangdatabase*: kennisplatform op het gebied van wayang uit Indonesië.
Gestreefd wordt naar een informatieve en betrouwbare *thesaurus* waar musea en derden
met wayangerfgoed profijt van zouden kunnen hebben.**

**Realisation of a national and international *wayang database*: a knowledge platform on the subject of wayang
from Indonesia. The aim is to create an informative and reliable thesaurus from which museums
and other third parties with a wayang-heritage collection may benefit.**

Wayang categorising and defining pilot project: database and thesaurus in pictures and text

In 2011, the Puppetry Museum initiated an ambitious project in cooperation with Hedi Hinzler, several cultural heritage institutions and others: the realisation of a national and international wayang database, a high-quality knowledge platform, and a thesaurus on the subject of wayang from Indonesia. The study and description may become part of an international research programme. The aim is to achieve an informative and reliable basis: a thesaurus from which museums and other third parties with a wayang-heritage collection may benefit.

Thesaurus

The illustrated wayang thesaurus will include the following data:

1. Puppet types: wayang kulit, klitik and golek;
2. Origin: country, region, creator, period/date/time recording, etc.;
3. Material types: leather, wood, wood and leather, cardboard, getuk (boiled, mashed cassava/sweet potato), etc.;
4. External characteristics, a list of a figure's components: full and partial pictures from head to toe, facial characteristics, head covering, jewellery, clothing, etc.;
5. Names, genealogy and terms from Java, Madura, Kalimantan, Surinam, East and West Lombok, North and South Bali, etc.;
6. Languages and dialects: Sudanese, Javanese, Mid-Javanese, East-Javanese, Madurese, and North- and South-Balinese, etc.

The wayang thesaurus, which will be developed by Hedi Hinzler, will initially be published in Dutch accompanied by Javanese and Balinese terms and later also in English.

Dalang Ki Ledjar Soebroto

After the wayang figures have been photographed by the respective cultural heritage institutions etc., the preparatory work will be carried out in March, April and May 2011. During this period - and probably also after this period - dalang (puppeteer) and puppet maker Ki Ledjar Soebroto (Yogya) will categorise and define the wayang puppets. For this he will be assisted by his grandson, graphical artist Ananto Wicaksono. This will involve the wayang collections and wayang cultural heritage in museums in the Netherlands, Germany (Überlingen) and Belgium (Ghent). The names and origins as well as the type of materials used for and the styles of the puppets will be specified.

Website and contact

A Dutch-language style sheet and the outline of the wayang thesaurus, plus additional information about the project itself, will be published on www.poppenspeelmuseumbibliotheek.nl in the near future.

Anyone who is interested in the project is welcome to contact Otto van der Mieden, Director-Curator of the Puppetry Museum.
E-mail: otto@poppenspeelmuseum.nl.

Pilotproject wayangdeterminatie: database en thesaurus in woord en beeld

In 2011 is het Poppenspe(e)lmuseum in samenwerking met Hedi Hinzler, enkele erfgoedinstellingen en anderen begonnen aan een ambitieus project: de realisering van een (inter)nationale wayangdatabase, een hoogwaardig kennisplatform en een thesaurus op het gebied van wayang uit Indonesië. Het onderzoek en de beschrijving kunnen deel gaan uitmaken van een internationaal onderzoeksprogramma. Gestreefd wordt naar een informatieve en betrouwbare basis: een thesaurus waar musea en derden met wayangerfgoed profijt van zouden kunnen hebben.

Thesaurus

De geïllustreerde wayangthesaurus zal onder meer de volgende gegevens bevatten:

1. Poppensoorten: wayang kulit, klitik en golek;
2. Herkomst: land, streek, regio, vervaardiger, periode/datering/tijdsaanduiding, etc.;
3. Materiaalsoorten: leer, hout, hout met leer, karton, gethuk (gebakken geplette cassava/zoete aardappel), etc.;
4. Uiterlijke kenmerken, overzicht van onderdelen van een figuur: (deel)afbeeldingen van hoofd tot voeten, gelaatskenmerken, hoofddeksels, sieraden, kledingstukken, etc.;
5. Namen, genealogie en termen uit: Java, Madura, Kalimantan, Suriname, Oost- en West-Lombok en Noord- en Zuid-Bali, etc.;
6. Talen en dialecten: Sundanees, Javaans, Middenjavaans, Oostjavaans, Madurees en Noord- en Zuidbalinees, etc.

De door Hedi Hinzler te maken wayangthesaurus zal eerst in het Nederlands verschijnen, inclusief vermelding van Javaanse en Balinese termen, later ook in het Engels.

Dalang Ki Ledjar Soebroto

De eerste aanzet – na het fotograferen van de wayangfiguren door de erfgoedinstellingen e.d. – vindt plaats in maart, april en mei 2011. In deze periode – en waarschijnlijk ook nog daarna – zal dalang (poppenspeler) en poppenmaker Ki Ledjar Soebroto (Yogya), met assistentie van zijn kleinzoon (de grafisch kunstenaar Ananto Wicaksono), de wayangpoppen determineren. Het gaat om de museale wayang(erfgoed)collecties in Nederland, Duitsland (Überlingen) en België (Gent). De naam en herkomst van de poppen worden beschreven, evenals de materiaalsoorten en stijlen.

Website en contact

Binnenkort zal een Nederlandstalige stylesheet en het concept van de wayangthesaurus – en nog meer informatie over het project – gepubliceerd worden op www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl.

Belangstellenden kunnen contact opnemen met Otto van der Mieden, directeur-conservator van het Poppenspe(e)lmuseum.

E-mail: otto@poppenspelmuseum.nl.

Expertise

Uitvoerenden/medewerkenden/participanten/belangstellenden:

- Ki Ledjar Soebroto – dalang en poppenmaker (Indonesië, Yogya)
- Ananto Wicaksono – grafisch kunstenaar (Indonesië, Yogya)
- Hedi Hinzler – oud-universitair hoofddocent Zuidoost-Azië en auteur (Universiteit, Leiden)
- Marijke Klokke – universitair hoofddocent Zuidoost-Azië (Universiteit, Leiden)
- Carien Dumoulin-Horst – registrator (Wereldmuseum, Rotterdam)
- Fransje Brinkgreve – conservator (Museum Volkenkunde, Leiden)
- Amy Wassing – conservator (Nusantara, Delft)
- Paulien van der Zee – curator etnische verzamelingen (seminarie voor Etnische Kunst, Rijks Universiteit, Gent)
- Anouk Van der Kelen – student (seminarie voor Etnische Kunst, Rijks Universiteit, Gent)
- Hans van Keulen – afdelingshoofd Collectie en Documentatie (TIN, Amsterdam)
- Hans van den Akker – conservator (Bronbeek, Arnhem)
- Rob Schouten – hoofd afdeling Collecties (Museum, Den Haag)
- Corine Blik – registrator (Museum, Den Haag)
- Sietske Rijkema – student kunstgeschiedenis Zuid- en Zuidoost-Azië (Universiteit, Leiden)
- Walter Angst – collectioneur van wayangfiguren en o.a. auteur van *Wayang Indonesia: die phantastische Welt des indonesischen Figurentheaters/the fantastic world of Indonesian puppet theatre* (Überlingen/Duitsland)
- Otto van der Mieden – directeur-conservator (Poppenspe(e)lmuseum, Vorchten)
- ** Jos Taekema – hoofd informatievoorziening (Museum Volkenkunde, Leiden)
- ** Willem van der Molen – adviseur verzameling Oosterse Handschriften en Archivalia, afdeling Collecties (KITLV, Leiden)
- ** Pim Westerkamp – curator (KIT/Tropenmuseum, Amsterdam)
- ** Sadiyah Boonstra MA – onderzoeksprogramma o.a. Bali, dynamiek van erfgoed (Vrije Universiteit, Amsterdam)
- ** Cees Bakker – conservator (Westfries Museum, Hoorn)
- ** Edith Baartmans – (wayangcollectie Rien Baartmans, Haarlem)
- ** Sonja Verbeek – studie iconografie, iconografische ziektebeelden, dienaarfiguren/clowns, en heeft een interpretatiemodel ontwikkeld (Best)
- ** Victoria M. Clara van Groenendaal – cultureel antropoloog en wetenschappelijk onderzoeker van traditionele podiumkunsten van Midden- en Oost-Java
- ** Peter Buurman – o.a. gastonderzoeker (Wageningen University), auteur van *Wayang Golek, de fascinerende wereld van het klassieke West-Javaanse poppenspel*
- ** Belangstellende

Wijze van digitalisering en beschikbaarstelling door het Poppenspe(e)lmuseum

De collectiebeschrijvingen en de registratie zal – zo ver als mogelijk is – gemaakt en opgeslagen worden in Adlib Museum Standaard 2.0.1 (of recentere versie). De ‘CIDOC Guidelines for Museum Object Information’ en de Spectrum-standaard zijn de basis voor de Adlib Museum applicatie. SPECTRUM is een door Collections Trust beheerde standaard voor het professionaliseren van de museale bedrijfsvoering. Alle handelingen rondom museumstukken, van verwerving tot en met expositie, zijn vervat in 21 procedures die nu in het Nederlands zijn vertaald. In Adlib Museum kunnen objecten volledig volgens de Spectrumstandaard worden beschreven. Vanuit Adlib zijn XML-exports mogelijk. Dublin Core en Spectrum XML worden ondersteund. Foto's worden als TIFF (langdurige archivering) opgeslagen, met een versie als JPEG voor presentatie op het web. Bij fotografie wordt gewerkt volgens de richtlijnen van Het Geheugen van Nederland. De collectie van het Poppenspe(e)lmuseum (POPMUS) en de tekstdocumenten zijn, zoveel als mogelijk is, beschikbaar gesteld via het web. Objecten: geregistreerd (Adlib) en gefotografeerd (TIFF moederbestanden – (DEN C.02.01.02.06) (100%) intern, en JPEG op websites en digitale platforms). Beeldmateriaal: foto's, prenten, briefkaarten en objecten: gescand (TIFF) en in JPEG beschikbaar.

N.B. De collectie prenten van het Poppenspe(e)lmuseum die in het Geheugen van Nederland is opgenomen, is door een externe partij en volgens de richtlijnen van het Geheugen gedigitaliseerd.

Nomenclatuur, specificaties foto's wayang (Poppenspe(e)lmuseum)

- 300 dpi (of hoger)
- kleur echt (Adobe RGB)
- IBM-TIFF formaat
- JPEG
- naamgeving:

POP02_UNIEK-ID.TIF

(Alles in kapitalen)

(Uniek-ID: beginnen vanaf 04554)

Indien meerdere foto's van het zelfde object worden genomen:

POP02_UNIEK-ID_01.TIF

POP02_UNIEK-ID_02.TIF

Etc.

Indien het object uit meerdere – apart te fotograferen- onderdelen bestaat:

POP02_UNIEK-ID_D01.TIF

POP02_UNIEK-ID_D02.TIF

Etc.

Indien dat losse onderdeel ook nog meerdere keren is gefotografeerd:

POP02_UNIEK-ID_D01_01.TIF

POP02_UNIEK-ID_D01_02.TIF

Steeds twee afbeeldingen (voor en achterzijde, waar nodig): één met maatvoering (lineaal) en nummering, en een 'schoon'.

Cropping afbeeldingen (indien noodzakelijk)

Uitgangspunt zijn de fysieke grenzen van de objecten. De van een target (kleurreferentie/grijswaarde) voorziene afbeeldingen worden ook zonder target aangeboden (gecropd dus). De afbeelding moet zo gecropd worden dat het hele object te zien is.

Eventuele achtergrondruimte moet schoongecropd worden, d.w.z. dat er geen zichtbare achtergrond meer aanwezig is.

Andere kwaliteitseisen:

Afbeeldingen moeten scherp zijn;

Afbeeldingen moeten zoveel mogelijk de tonale waarden en de kleur van het origineel representeren;

Afbeeldingen moeten recht staan;

Afbeeldingen moeten vrij zijn van verstoringen (Newton ringen, ongelijke uitlichting etc.) en scannerfouten.

Musip

MUSIP (Museum Inventarisatie Project) is een methode van inventarisatie voor museumcollecties, zowel voor wat betreft het aantal deelcollecties als de samenstelling ervan. Door deze inventarisatie ontstaat inzicht in de aard en omvang van de collecties. MUSIP is in eerste instantie ontwikkeld door de Stichting Ondersteuning Musea (SOM) en de Universiteit van Utrecht en uitgevoerd in de provincie Utrecht van 1997 tot en met 1999. Op basis van de ervaring uit de provincie Utrecht, is de methodiek verder ontwikkeld en verfijnd.

Relatie met landelijk beleid en projecten

Onder invloed van het Deltaplan voor het Cultuurbehoud van de rijksoverheid is in de afgelopen jaren het inzicht gegroeid dat museale collecties niet alleen beheersbaar moeten zijn, maar ook moeten worden gezien in hun onderlinge samenhang. Daartoe is het begrip *Collectie Nederland* geïntroduceerd. Voor musea is het doel van deze benadering de collecties beter op elkaar af te stemmen en de kwaliteit ervan te vergroten. Het uiteindelijke doel van MUSIP is op landelijk niveau te komen tot een database waarin de gegevens op deelcollectieniveau voor iedereen beschikbaar zijn.

Uitgelicht: wayangcollectie Poppenspe(e)lmuseum, Vorchten

Het Poppenspe(e)lmuseum is o.a. in het bezit van de wayang revolusi-kultifiguren van Pak Ledjar Soebroto (plus de revolutie-animatie dvd van Nanang) en nog andere kulit- en golekfiguren van zijn hand (en nog heel wat meer op wayangebied, zoals diverse parafernalia, een 'Javaanse' Jan Klaassen en Katrijn van de hand van Ledjar en een paar honderd wayangkultifiguren uit de collectie van Van Deth (Den Haag), Armand de Guémenée (Den Haag) en wayangfiguren uit de collectie van het opgeheven Universiteitsmuseum Nijmegen – zie ook website www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl onder **Nieuws: Poppentheatercollectie en -archief**. Via deze museum- en bibliotheeksite zijn o.a. ook de reproducties van de platen van de wayang-atlas van Serrurier te raadplegen (verkregen via afd. bijzondere bibliotheekcollectie Universiteit Wageningen). Verder is het museum in het bezit van o.a. de wayangfilms van Walter Angst/Duitsland en een kunstobject van Mella Jaarsma-Nindityo (Yogyakarta). De 7000 internationale boektitels omvattende museumbibliotheek bevat ongeveer 325 naslagwerken op het gebied van wayang (collectie/publicatie op de website is nog niet volledig).

Citaat van Noto Soeroto

'Ik ben Semar, de potsenmaker, de trouwe dienaar van mijn Heer! Ik heb mijn held tot in het hevigst van het strijdgewoel gevolgd; ik ben zijn wonden tot medicijn en zijn eenige hoop in zijn diepste verslagenheid. Mijn zotheden rollen uit mij als noten uit een oude mand met gaten; ik strooi kwinkslagen en grollen om mij heen als rijstkorrels, die stromen uit een versleten zak. Gij allen: hurkende en staande toeschouwers, die uren aan één luistert naar het verhaal van den Dalang! Vraagt uzelf, waarom mijn dwaasheden uw onbewogen gelaat plotseling doen glanzen en de luide uitbundigheid van uw schaterlach de gamelan overstemt.'

Citaat uit: *Wayang-liederen* (1931), bevat 22 dichterlijke fantasieën van *Raden Mas Noto Soeroto* (1888-1951). Aan de orde komen de *wayang*, zijn *vertoner*, het *gamelanorkest* en de *figuren* die in het spel optreden.

Wayang kulit

Theatervorm uit Indonesië en Maleisië. Het spel wordt gespeeld met kleurrijke, platte figuren die gemaakt zijn van leer (kultit) van de karbouw. Ze zijn aan beide zijden beschilderd en bovendien versierd met een rijk patroon van gaatjes, waar het licht doorheen kan schijnen. Het is [stokpoppen](#)- en [schimmenspel](#) tegelijkertijd. De pop is over de hele lengte tussen een gespleten stok geklemd. Onder de pop loopt de stok uit in een handvat. De pop heeft geleidingen in de schouders en ellebogen. Aan de handen zit een dunne stok om de armbeweging te leiden. De figuren worden door de [dalang](#) (schimmen- en poppenspeler) bewogen tegen een strak gespannen, langwerpige, wit [speelscherm](#), dat gewoonlijk rood omrand is. Tussen de poppenspeler en het scherm brandt een lamp. Onderlangs het scherm ligt de stam van een bananenplant. Daarin worden de figuren geprikt die niet in actie zijn; de goede partij rechts (gezien vanuit de dalang), de kwade links. De [lakons](#) (verhalen) worden door de dalang deels sprekend, deels zingend gebracht. Bij de dialogen geeft hij ieder personage een eigen stem. De opgevoerde verhalen zijn gebaseerd op de oorspronkelijk uit India afkomstige hindoe-heldendichten [Mahabharata](#) en [Ramayana](#). Het [publiek](#) kan aan beide kanten van het scherm zitten. Aan de kant van de dalang ziet men de poppen zelf, dus met hun beschildering. Aan de andere zijde van het doek ziet men het schaduwbeeld, de kleur komt (bijna) niet door. Een opvoering vangt kort na zonsopgang aan en eindigt bij zonsopgang. Zie ook [Kotak wayang](#) en [Garuda](#).

Wayang golek

Theatervorm en -techniek uit Indonesië (Java). Net als bij [wayang lemah](#) is er geen [speelscherm](#) en geen schaduw. Gespeeld wordt met driedimensionale houten [stokpoppen](#). 'Golek' betekent 'rondom'. De figuren gaan gekleed in een sarong (een van de heupen afhangende, dichtgenaaide, geplooid, geweven of gebatikte doek (kaïn), zowel door mannen als vrouwen gedragen). Hoe hoger het aanzien van de persoon des te fijner is de kleding. Ook de hoofdtooi en de armversieringen spelen een belangrijke rol. Kop, haar en hoofdtooi zijn als één geheel uit hout gesneden en fraai beschilderd. De kop kan naar links en rechts draaien. Hij zit op een stok die dwars door de holle romp loopt en onderaan eindigt in een handvat. De hand van de speler wordt bedekt door de sarong van de pop. De figuur heeft geen benen. De armen kunnen bewegen in de schouders en ellebogen. Aan de handen zijn dunne stokjes bevestigd om de beweging te sturen. De [dalang](#) (poppenspeler) staat (of zit) met zijn gezicht naar de [toeschouwers](#). Vóór hem ligt de stam van een bananenplant, waarop de poppen worden geprikt die niet in actie zijn. Achter de dalang zit het [gamelanorkest](#). Zie ook [Wayang kulit](#).

Wayang klitik

Ook [wayang krucil](#) genoemd. Theatervorm uit Indonesië en Maleisië. [Stokpoppenspel](#) met beschilderde, platte, houten figuren. Ze hebben leren armen met geleidingen in schouder en elleboog. Aan de handen zijn leistaven bevestigd voor de manipulatie. Aan de onderkant van de figuur zit een handvat. Zie ook [Dalang](#) en [Wayang](#).

Teksten uit: poppentheater-abc, zie www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl

Afbeeldingen

Verantwoording illustraties

Afbeelding logo: beeldmerk Poppenspe(e)lmuseum, met links een oud-Hollandse Jan Klaassenfiguur zwaaiend met zijn knuppel en rechts zijn vrouw Katrijn met een mattenklopper. Ontwerp: Ad Swier en OvdM (1984) naar een afbeelding uit het boek 'Le Guignol des Champs-Élysées' (Paris, 1889). Collectie: POPMUS.

Afbeeldingen dalang/poppenmaker: Ki Ledjar Soebroto (Yogya). Copyright: Serge Ligtenberg/TONG TONG FAIR, Den Haag (ca. 2008). Collectie: POPMUS.

Afbeelding wayang-kulitfiguren: wayang kulit purwo, prent met 100 figuren (schimmen). Indonesië/Java (omstreeks 1960). Collectie: POPMUS.

Afbeelding wayang-kulitfiguren: Bima (de geweldige) – Java (links) en Bima – Bali (rechts). Een van de vijf Pandawa-broeders uit de hindoe-mythologie (Mahabharata). Koningszoon. Behoort tot de goede partij. Hij heeft bijzondere krachten en kan vliegen. Wordt op Bali "de tanden van de Pandawa's" genoemd. Zijn vader is de god Bayu, deze zorgt voor leven, levensadem en wind.

Afbeelding wayang-kulitfiguren en Ananto Wicaksono (Yogya): poppen in de gedaante van Hedi Hinzler en Otto van der Mieden (Leiden, 2011). Kunstenaar: Ki Ledjar Soebroto ©, Yogyakarta).

OvdM © POPMUS, Vorchten. Versie VII, 20 maart 2011

Poppenspe(e)lmuseum © (ANBI)
Musée de Marionnettes et de Guignol Puppentheatermuseum Puppetry Museum
Otto van der Mieden
Kerkweg 38 8193 KL Vorchten NL
Tel./Tél.: +31(0)578 - 56 02 39 Fax: +31(0)578 - 56 06 21 Info: +31(0)578 - 63 13 29
www.poppenspelmuseum.nl www.geheugenvannederland.nl/poppenspel2
www.poppenspelmuseum.nl/onderwijs www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl
info@poppenspelmuseum.nl